

ПРИНЦИП «ЧОТИРЬОХ ОЧЕЙ» У ПЕРЕКЛАДАЦЬКО-РЕДАКТОРСЬКОМУ ОПРАЦЮВАННІ ТЕКСТУ

Стаття підіймає проблему редагування перекладеного тексту. Задля систематизування процесу підготовки тексту до друку, автор пропонує вдатися до принципу «чотирьох очей», згідно з яким кожен етап роботи повинна робити окрема людина: перекладач, літературний редактор, коректор і вчитувач.

Ключові слова: редагування перекладу, правки, перекладацькі трансформації, культурологічна журналістика

Статья поднимает проблему редактирования переведенного текста. С целью систематизирования процесса допечатной подготовки текста, автор предлагает прибегнуть к принципу «четырёх глаз», согласно которому каждый этап работы над текстом должен выполнять конкретный человек: переводчик, литературный редактор, корректор и вычитчик.

Ключевые слова: реактирование перевода, правки, переводческие трансформации, культурологическая журналистика

The article raises the problem of the translated text editing. Looking to classify the pre-printing text preparation process the author uses the “four-eyes” principle, according to which every person is responsible for certain work on the text: the translator, the editor, the copy-reader and the proof-reader.

Key words: translation editing, proofreadings, translation transformations, cultural journalism

Редагування тексту – це своєрідний вид літературної діяльності, в процесі якої редактор завжди вирішує творчі завдання, але, водночас, виступає в ролі дослідника. Редагування визначають як перегляд (іншими словами, аналіз, контроль) і виправлення повідомлень. На думку більшості дослідників, предметом редагування є приведення об’єкта редагування у відповідність до чинних у певний час і конкретному суспільстві норм, а також його творча оптимізація, метою якої є отримання заданого соціального ефекту [3, с. 10]. Процес редагування полягає в перевірці інформації з метою удосконалення або виправлення її структури, змісту, відповідності, завершеності, логічної послідовності, методів презентації.

У сучасній *юриспруденції* з’явився термін «принцип чотирьох очей», що позначає нову модель реформованої банківської системи. Сутність її полягає у створенні аналітичного центру та делегуванні роботи відповідальним департаментам, де кожен елемент системи виконує свою ділянку роботи, а «вищий за рангом» елемент перевіряє роботу попереднього. Це поняття відводить нас від звичної системи, коли вся відповідальність лежала на одній людині, яка була невід’ємним гвинтиком великої системи, сьогодні це робота цілого аналітичного відділу, де кожен департамент має над собою регулятивний

орган. Засади принципу «чотирьох очей» ми можемо спостерігати зараз і у сфері бухгалтерського обліку, і у системах охорони інформації, і в звичайних переговорах. Незважаючи на те, що цей термін в кожній із сфер має свій відтінок значення, він узагальнений спільним поняттям, що позначає «розширення зони контролю інформації до ієрархічної системи».

З точки зору філософського сприйняття, принцип «чотирьох очей» можна накласти на методи обробки тексту, які ми розглядаємо у цій роботі. Зважаючи на той факт, що ми часто посилаємося на суб'єктивізм перекладача та редактора в роботі над текстом, відхилення від норм з метою кращого звучання тексту, ми пропонуємо подивитися на процес підготовки перекладеного тексту до друку крізь призму принципу «чотирьох очей». Припустімо, що у галузі філології цей принцип позначає чотирирівневу роботу над текстом, де за кожен аспект роботи відповідає окремий діяч.

Наприклад, **перекладач** (перший діяч) робить переклад тексту. Він аналізує його, дотримуючись загальноприйнятих перекладацьких норм, і намагається досягти адекватності перекладу тощо.

Аналіз перекладу (від грец. analysis – розкладання, членування, розбір) – це метод його розгляду, вивчення, що передбачає насамперед розчленування цілого на окремі частини, складники, визначення елементів, які становлять ціле, з'ясування окремих його аспектів і властивостей. Однак це не просто логічна процедура; це складна розумова діяльність, що включає в себе багато операцій: і порівняння, й зіставлення, й класифікація, й синтез. Праця ж редактора над текстом – складний творчий процес, у якому багато аспектів неможливо регламентувати.

Лінгвістичний аналіз тексту перекладу при цьому передбачає виявити систему мовленнєво-естетичних функцій усіх мовних одиниць, усіх категорій (лексичних, фразеологічних, фонетико-орфоепічних, морфемних, словотворчих, частиномовних, синтаксичних), які беруть участь у створенні системи художніх образів тексту. Саме на розмаїтті синтаксичних одиниць, на їх варіантах та на виявленні емоційно-експресивної функції цих одиниць слід зосередити свою увагу при аналізі тексту, щоб досягти високого рівня адекватності перекладу. Аналіз тексту в перекладознавстві іде поруч з редакторським аналізом, охоплюючи всі рівні організації тексту, починаючи з фонетичного і закінчуючи синтаксичним, адже кожен перекладач є свого роду редактором, який править текст і перетворює його на адекватний переклад.

Враховуючи той факт, що редагування може здійснюватися як самим автором-перекладачем, так і іншою людиною – редактором, виникає питання, наскільки необхідно залучати до перевірки редактора, який є сторонньою особою, адже редагування може здійснити сам перекладач. На жаль, для забезпечення високої якості перекладу недостатньо лише авторського редагування. Авторське редагування не відрізняється нічим істотним від пошуків нових варіантів у процесі перекладу. Проблема полягає в тому, що перекладач не може дати адекватну, об'єктивну оцінку свого тексту, йому важко уявити механізми сприйняття, які будуть задіяні реципієнтами, лише тому, що він є автором тексту.

Зрозуміло, що навіть підтримуючи контакт із автором і радячись із ним з тих чи інших спірних або незрозумілих питань, «фінальний варіант» тексту перекладача пропущений крізь його особисте світосприйняття навколишнього світу, враховуючи весь

філософський концепт його дійсності та життєвого досвіду. Таким чином, перша ланка ланцюжка «автор-перекладач» вже піддається впливу суб'єктивного фактору або свого роду ефекту викривленого дзеркала у контексті передачі інформації.

Далі текст потрапляє до рук **літературного редактора**, який здійснює граматично-орфографічно-стилістичну обробку тексту. Дослідник Сметаніна С.І. виділяє у своєму навчальному посібнику «Літературне редагування» два основні види редагування рукопису: *наукове* (або політичне) редагування та *літературне редагування*. Перший вид роботи редактора над рукописом вона відносить до опрацювання змісту тексту, а другий – до роботи над формою тексту, а саме – мовою, стилем, композицією і жанром [4, с.167]. Літературне редагування повинен виконувати носій мови вихідного тексту. Тому, специфіка роботи редактора-носія мови пов'язана не лише з тим, що він вимушений орієнтуватися в чужому тексті, намагаючись проникнути в його значення та логічну структуру, співставити частини композиції, «виправити» жанровий макет та скоректувати мовну канву матеріалу. Важкість вимірюється і тим, що за текстом завжди стоїть його творець – автор (письменник, журналіст, репортер тощо), а потім ще й перекладач. Тобто текст автора був сприйнятий і «декодований» перекладачем із урахуванням всіх особливостей його психіки та тонкостей сприйняття світу, а потім переданий редакторові, який, не володіючи мовою оригіналу, став сприймати вже текст перекладача, його стиль викладу, думки, коментарі, настрої та манеру викладу. Звідси, інформативний ланцюжок не просто послабився, він практично розірваний через втрату харизми авторського викладу. Зазвичай, схема редакторського аналізу перекладеного тексту лінійна: «автор → перекладач → редактор». У практиці літературної обробки тексту випадки іншої манери зустрічалися одноразово: редактор рідко міг контактувати із автором тексту за умови, якщо це переклад.

Нижче наведені приклади статей, написаних українською мовою, та їх переклади англійською мовою для тижневика *What's On* (Київ), а також їх редактура редактором-носієм мови для адекватності сприйняття цільового тексту англомовним читачем. Усі приклади у практичній частині роботи подаватимуться за такою схемою: *У* (український варіант – авторський) – *А* (англійський варіант, виконаний перекладачем) – *А** (англійський варіант, відредагований носієм мови):

Ми не переймалися через те, щоб популяризувати певне місто або країну. Ми завжди прагнули до встановлення дружніх стосунків з усіма пост-радянськими країнами (Issue 18).

We never were so concerned about popularizing some special city or country. We are always looking forward to set friendly relations with all post-Soviet countries.

We weren't really concerned about raising the profile of Shargorod. Instead it gave us the chance to make friends in other post-Soviet countries, and to eat borsch and admire Ukrainian girls.

Цей приклад редакторського доопрацювання тексту свідчить про доречність вживання штампів та кліше, типових для української етноспільноти. У даному випадку вони не просто не «засмічують» переклад зайвою інформацією, а створюють більш загальне уявлення у підсвідомості читача, і отже, сприяють кращому розумінню інформації.

У теорії перекладу існує поняття адаптації тексту, що є актуальним для сприйняття перекладу представниками іншої культури. Лінгвоетнічна адаптація полягає насамперед не в спрощенні граматичного та лексичного складу тексту, а в методах, спрямованих на

полегшення сприйняття носіями мови перекладу чужих культурних реалій та на сприйняття перекладу як звичного для них тексту. Адаптація в редагуванні, проте, має дещо інше смислове навантаження, бо означає літературне редагування тексту, хоча в обох випадках адаптація перекладу та адаптація оригінального тексту орієнтовані на цільову аудиторію, тобто адекватне сприйняття тексту, наприклад:

Президент «Метафутуризму» Олександр Погорельський був ініціатором, щоб ми зібралися всі разом з метою продемонструвати своє уявлення сучасного мистецтва в сільських умовах життя (Issue 18).

'Metafuturism' president Alexandr Pogorelsky initiated that we all came together and created contemporary art projects by experiencing the life countrymen live.

The president of 'Metafuturism', the Russian community for supporting alternative arts, Alexandr Pogorelsky, was behind our involvement in the project, and getting everyone together to create contemporary art projects by experiencing the lives of people in the country.

На цьому прикладі ми бачимо, як редактор вдався до описового перекладу, щоб дати читачу правильне уявлення про діяльність організації «Метафутуризм», що, ймовірно, є невідомою для більшості людей. Така редакція перекладу дає можливість реципієнтам зрозуміти зміст речення більш повноцінно.

Завдання, що постають перед редактором, вимагають від нього досконалого й точного знання мови оригіналу та, особливо, перекладу, бездоганного відчуття стилю. Редактор повинен постійно розвивати свою пам'ять і увагу та бути обізнаним із сучасними нормами редагування та дійсними стандартами. Крім того, редактор повинен володіти термінологією певної галузі, до якої належить даний переклад та має працювати з допоміжною довідковою літературою. До речі, чи не найуважнішим має бути той редактор, який опрацьовує твір маститого перекладача. Адже тоді виникає ілюзія, що оригінал надійшов майже досконалим, – ось тут і припускаються помилки. Розглянемо такий приклад редагування:

Всі хвилювалися через те, що комп'ютери не зможуть показати на екранах 2000-ий рік (Issue 18).

All people were scared that our computers won't manage to show on their screens the figure 2000.

Everyone was terrified about the Y2K bug and thought their computers would not work.

Тут ми бачимо, як редактор помітно вдосконалив переклад. Автор не знав термін, який позначає проблему програмних продуктів і комп'ютера у зв'язку із настанням 2000-го року, коли все населення очікувало, що з приходом другого тисячоліття відбудеться збій в програмах машин і вони не зможуть показати на екранах цифру «2000». Редактор вжив у своєму поясненні термін *Y2K bug*, що існує в англійській мові, проте відсутній в українській.

Даючи характеристику тексту, редактор базується на загальних критеріях оцінки творів публіцистики, белетристики тощо й на аналізі додержання конкретних вимог, що продиктовані специфікою певного виду текстів і певного видання, засобу масової інформації. Редакторський аналіз – це критика, звернена насамперед до автора. Мета її – вказати на конкретні хиби перекладу, сприяти його вдосконаленню. Це потребує докладного розгляду тексту перекладу, потрібного й самому редакторові, оскільки він визначає його

подальшу роботу з підготовки перекладу до оприлюднення. Редакторський аналіз, порівняно з літературно-художньою критикою, має низку специфічних особливостей. Ставлячи перед собою завдання якомога конкретніше й дієвіше допомогти перекладачеві поліпшити його працю, редактор не тільки розглядає готовий твір, а й немовби відтворює сам процес написання тексту, прямуючи від авторського задуму до його втілення. Тому під час вивчення особливостей редакторського аналізу можна частково використати численні спостереження, нагромаджені внаслідок узагальнення прийомів і методів праці автора – письменника, публіциста, науковця, перекладача.

Водночас редактор ні на хвилину не забуває про таку специфічну категорію, як сприйняття тексту (читацьке, слухацьке, глядацьке), в теорії перекладу цей аспект прийнято називати *прагматикою перекладу*. Завдання полягає в тому, щоб під час розгляду тексту передбачити можливі впливи твору на конкретного читача, слухача, глядача. Тут ідеться про різноманітні комунікативні функції, які переклад виконає успішніше, якщо читач, слухач або глядач точніше зрозуміє не тільки основну думку, концепцію автора оригіналу, а й кожне твердження, визначення, оцінку, навіть мотиви висловлювання.

Під час редакторського аналізу тексту різні дослідники теорії та практики редагування пропонують предметом пильної уваги редактора зробити ті чи інші аспекти. Найповніший список таких об'єктів аналізу редактора знаходимо у М.Д. Феллера, який наголошує, зокрема, на тому, що «значний вплив справляє на структуру повідомлення інформаційна ситуація взагалі». Вчений пропонує під час редакторського аналізу давати оцінку «літературних достоїнств повідомлення й тексту».

Третій рівень опрацювання тексту очолює **коректор** – наступний реципієнт тексту. Його обов'язки підсумовуються фразою – випустити видання без помилок. Причому, не тільки без помилок правописного характеру, але й без порушень технічних правил складання та верстання. Звісно, його втручання в текст вже не таке глибинне, як редакторське, однак в його компетенції перевірити комплектність оригіналу (титулу, основного тексту, ілюстративного матеріалу, приміток, додатків тощо), виправити орфографічні та пунктуаційні помилки, помітити для редактора смислові, фактичні та інші помилки.

Четвертий і останній реципієнт тексту – **вичитувач**. Раніше у видавництвах і редакціях на вичитування відбирали найдосвідченіших із коректорів. Робота вичитувачів була складнішою та відповідальнішою. Маючи під рукою тільки оригінал, нерідко «сирий», недостатньо відшліфований автором, а інколи до того ж недостатньо відредагований, вичитувач залишається сам на сам, йому доводиться проявляти більше ініціативи та самостійності». Тут можна зауважити про труднощі роботи над текстом оригіналу, який порівнюється із текстом автора у лінійній схемі «автор → редактор → коректор → вичитувач». Однак в цій роботі ми робимо аналіз схеми більш довгої і складної, з додатковим елементом: «автор → перекладач → редактор → коректор → вичитувач». Саме тому цей ланцюжок унеможливує перевірку вичитувачем достовірності та відповідності правленого тексту авторському оригіналу, хіба що він володіє мовою, якою був написаний цей текст. Такі випадки хоча й зустрічаються, однак вважаються нечастими.

У редактурі існує стадія, коли вивірений текст передається автору, щоб той простежив, чи не спотворений зміст тексту внаслідок редагування, чи дотримана послідовність структурних елементів оригіналу, чи відповідають заголовки тексту, підписи – ілюстраціям, чи

вірні посилання на ілюстрації, таблиці, формули тощо. Однак, ми розуміємо, що з тих пір, як текст перекладено, його перевірка автором неможлива через незнання мови перекладу (за виключенням тих випадків, коли автор володіє мовою перекладу). Тому лінійність схеми обробки тексту стає примітивною і послідовною, без можливості змінити послідовність роботи.

Впроваджуючи принцип «чотирьох очей», перекладознавці та редактори перекладів мають дотримуватися праксеологічних засад та норм редакторського аналізу тексту, встановлюючи межі його втручання в текст, та «норми поведінки» на шпальтах. Кожен реципієнт тексту первинного доступу має регулюватися чіткими правилами, що стосуються меж дозволеного втручання в текст, задля уникнення ефекту кривого дзеркала та «викривлення» інформації. Наразі варто розуміти і підтримувати тісний зв'язок попарних елементів «автор – перекладач», «перекладач – редактор», «редактор – коректор», «коректор – вичитувач», щоб якість та достовірність інформації не спотворювалась і була максимально наближеною до оригіналу. Варто підкреслити, що взаємодія перших двох ланок за принципом «чотирьох очей» повинна бути найінтенсивнішою.

1. *Крайнікова Т.С.* Коректура: Підручник – К.: Наша культура і наука, 2005. – 252 с. – іл., предмет.покажч. 2. *Лобода С.Н.* Методика редакування: Методические рекомендации для студентов IV курса заочного отделения специальности 6.03.05.02 – «Русский язык изарубежная литература и журналистика (редакування образовательных изданий)». – Луганск: Альма-матер. 2004. – 64с. 3. *Литературное редакування: Материали для занятій: Учебное пособие/ И.К. Гужова, Р.А. Молибоженко, К.М. Накорякова, Т.И. Сурикова.* Под ред. К.М. Накоряковой. – М.: Из-во Моск. ун-та, 2000. – 160с. 4. *Сметанина С.И.* Литературное редакування для журналистов и специалистов по связям с общественностью – СПб.: Из-во Михайлова В. А., 2003 – 252с.

Скоропад І.П., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ МОДАЛЬНОЇ ЧАСТКИ “МОВ-НЕМОВ” В ІСПАНЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПОВІСТІ І.ФРАНКА “ЗАХАР БЕРКУТ”

У статті аналізується значення частки „мов-немов” та омонімічних за формою і близьких за значенням сполучників, визначаються критерії відмежування частки від омонімічних форм. Аналізуються випадки відтворення та невідтворення частки, виявляються граматичні та лексико-граматичні відповідники частки.

Ключові слова: художній переклад, переклад модальних часток, компенсація.

В статті анализируется значение частицы „мов-немов” и омонимических за формой и близких за значением союзов, определяются критерии разделения частицы и омони-